

XXVIII
39 (11) 3

JOG- ÉS KÖZGAZGATÁSTUDOMÁNYI KAR
Semináriumi Könyvtár
Lelt. szám: 1400

A MAGYAR SZENT KORONA

IGÉNYEI

VOLT MELLÉKORSZÁGOKRA

(KÖZJOGI TANULMÁNY)

IRTA

BUZA LÁSZLÓ

*Kovács István egyetem tanár
nival, bírósági tanácsos
és pénzügyi*

Különlenyomat a Budapesti Szemle 1916. évi 477. számából

SZEGEDI TUDOMÁNYEGYETEM
Jog- és Közigazgatástudományi Kar Könyvtára
Lelt. napló: 14783 / Lsz.:
1916. évi 31. csoport: szám.

BUDAPEST

FRANKLIN-TÁRSULAT NYOMDÁJA

1916

SZEGEDI TUDOMÁNYEGYETEM
Jog- és Közigazgatási Tudományi Kar Könyvtára

Lelt. napló: VI. a Lsz.: 14478.
csoport: _____ szám.

SZEGEDI TUDOMÁNYEGYETEM
ÁLLAM ÉS JOGTUDOMÁNYI KAR

Lelt. napló nr: 9929/5

Bernatzik bécsi tanárnak az *Österreichische Zeitschrift für öffentliches Recht* II. évfolyamában megjelent tanulmánya, *Neues über die pragmatische Sanction*, részletesen foglalkozik a királyi hitlevél 3. pontjával, az n. n. visszacsatolási ponttal is.¹

Nézetünk szerint egészen tévesen értelmezi ezt a pontot és félreismeri a magyar közjogászoknak e kérdésben elfoglalt álláspontját. A következőkben igyekezni fogunk egyrészről kimutatni Bernatzik tévedéseit, másrészről megállapítani a királyi hitlevél 3. pontjának helyes értelmét és a régi ú. n. mellékországok szerepét és jelentőségét a mai magyar közjogban.

Tudnunk kell először, hogy a régi mellékországok (Ráma, Szerbia, Bulgária, Kumánia, Galiczia és Lodoméria) czíme a magyar király czímei között ma is szerepel; másodsor: ezen országok czimereit és zászlóit koronázás alkalmával és más ünnepélyes alkalmakkor a király előtt viszik; harmadsor: ez országok némelyikében fennállott róm. kath. püspökségekre a király ma is nevez ki püspököket in partibus infidelium, kik közül a nándorfejevári és a tinnini püspökök püspökökké fel is szenteltetnek; negyedszer a magyar állam nagy czimere a régi mellékországok czimereit is felöleli.²

¹ 162 és k. l.

² V. ö. a magy. kir. ministerium 1915 nov. 5-iki 3970/1915. M. E. számú rendeletének 11. §-a. A nagy czímer hivatalosan megállapítva nincs; de mint az idézett rendeletből is kitűnik, a középczímerben foglaltakon kívül a magyar állam igény- és emlék-czimereit öleli fel, V. ö. még Ferdinandy: *Magyarország közjoga*. Budapest, 1902. 191 l. Az első Habsburgok idején szokásban volt a koronázás alkalmával arany és ezüst emlékpénzeket veretni, melyeknek

A királyi hitlevél 3. pontjával együtt, mely szerint Magyarország és társországainak mindazon részei és tartozmányai, a melyek már visszaszerezettek, s azok, a melyek Isten segítségével ezután fognak visszaszereztetni, a nevezett országhoz és társországaikhoz visszakapcsolandók, ezek azok a tételek, a melyek alapján a régi mellékországok helyzetét és jelentőségét a mai magyar közjogban meg kell állapítanunk.

I. Közjogászaink a következőképen határozzák meg a magyar állam jelenlegi igényeit a mellékországokra vonatkozólag.

Ferdinándy szerint a szent korona ezen országokra vonatkozó igényéről le nem mondott, azokat fel nem adta; de ez idő szerint nem érvényesítheti, mert érvényesítésének útjában állnak 1. Magyarország részéről is elfogadott nemzetközi szerződések, a minő az 1879: VIII. tetz.-be iktatott berlini szerződés, 2. más államoknak, melyekkel barátságos érintkezésben állunk, a volt hűbéres országok területére fennálló joga. Ezen tényleg fenálló jogok ellenében történelmi igények érvényesítésére fegyveresen fellépni sem czélszerű, sem időszerű nem volna, annál kevésbbé, mert a lefoszlott területeket lakó népesség nem kíván ez idő szerint a magyar koronához tartozni. De a magyar korona ezekről a történelmi területekről le nem mondott s azoknak visszaszerzését alkalomadtán érvényesíteni akarja.¹

Kmety így nyilatkozik: «A magyar korona jogigényei a mellékországokra — külön, kifejezetten — feladva nincsenek, a király és az országgyűlés, mint a korona igényeinek érvényesítői, kötelesek is jogos alkalom adtán azoknak teljes nyomatékkal való érvényesítésére. De ebből nem következik, hogy a százados vagy újabb államalakulásokat ezen igényünk folytán el ne ismerjük, azokat, mint jogunkba ütközőket esetleg fegyveres támadással is megbontani törekedjünk. Az általunk törvény-

egyik oldalán az új király képe, másik oldalán a «új királyság» czimere volt. V. ö. Palm: *Abhandlung von den Titeln und Wappen, welche Maria Theresia, als apostolische Königin von Ungarn führet*. Wien. 1774. 12. és 13. l. Emunka a 11. oldalon közli is a II. Mátyás koronázásakor 1608-ban készült emlékpénz rajzát. V. ö. még Csánki: *Az új magyar és ú. n. közös czimerekről. Századok. L. évfolyam 1. sz. 1916. 12—13. és 16. lap.*

¹ i. m. 159 l.

hozásilag is elismert nemzetközi jogállapotok kötnek bennünket s csak ezek erejének megszűntével formálhatjuk újból régi és fentartott igényeinket.¹

Nagy Ernő szerint: «Mindennek (hogy t. i. királyaink ezen országok czimeit jelenleg is viselik, zászlóik és czimereik koronázás alkalmával előttük vitetnek stb.) közjogi jelentősége nem abban rejlik, mintha a magyar király ez országok fejedelmének tekintené magát vagy azok visszahódítására törne, hanem a multat s a régi igényeket tartja emlékezetben. Így tehát első sorban történeti jelentőséggel bír, mely realitást legfőlebb akkor nyerhetne, ha ez országok jelenlegi kapcsolatukból kiválnának, vagyis megszűnnék jelenlegi államjogi helyzetük».²

Lényegileg ugyanígy nyilatkozik Eöttevényi Nagy Olivér is. «Hazánk történeti jogát még mindig fentartotta a régi mellékországokra. Jelenlegi nemzetközi jogi helyzetüket azonban elismerjük, tehát történelmi jogainkat nem kell úgy magyarázni, mintha mi pl. az új balkáni államok önállóságát el nem fogadnók. Amennyiben azonban újra a mi hatalmunk alá jutnak — mint a hogy újabban Boszniával történt — követeljük a hazánkhoz való visszacsatolást».³

Ugyanezt a felfogást találjuk meg Kiss István,⁴ Korbúly⁵ és Vutkovich⁶ közjogi műveiben is.

Ezekből az egybehangzó nyilatkozatokból világosan kitűnik, hogy a mai magyar közjogászok szerint a volt mellékországok — Dalmatiát és Boszniát nem tekintve, — jelenleg nem tartoznak jogilag sem a magyar koronához. Kifejezetten nem állítja ezt német nyelven írt alkotmányjogában Marczali sem, a kire Bernatzik hivatkozik. Marczali mindössze azt con-

¹ Kmety: *A magyar közjog tankönyve*. IV. kiadás. Budapest 1907. 169 l.

² Nagy Ernő: *Magyarország közjoga* (Államjog) VII. kiadás. Budapest 1913. 60 l.

³ Eöttevényi Nagy Olivér: *A magyar közjog tankönyve*. II. kiadás. Kassa 1911. 46—47 l.

⁴ Kiss István: *Magyar közjog*. IV. kiadás. Budapest 1888. 64 l.

⁵ Korbúly Imre: *Magyarország közjoga*. III. kiadás. Budapest 1877. 152 l.

⁶ Vutkovich Sándor: *Magyar alkotmányjog*. Pozsony. 1904. 116 l.

statálja Rosenmannra és Czirákyra való hivatkozással, hogy régebbi közjogászaink szerint (wie unsere alten Staatsrechtslehrer behaupten) a magyar államterület jogilag nemcsak a tényleg a szent korona alatt álló területeket öleli fel, hanem mindazt, a mire annak jogigénye van.¹

Bernatziknak az az állítása tehát, hogy a magyar közjogi tudomány elavult elméletek hatása alatt a volt mellékországok területét ma is magyar területeknek tekinti,² egészen téves.

Régebbi közjogászaink azonban tényleg mást tanítottak e kérdésben. Így mindenekelőtt a Marczali által is idézett Rosenmann és Cziráky. Rosenmann³ a magyar királyság területének két részét különbözteti meg: t. i. a territorium principale-t és a territorium accessorium-ot. Ez utóbbi alatt azokat a királyságokat és tartományokat érti, a melyek koronaországok (Kronländer) elnevezéssel jelöltetnek s melyekre a magyar királyság jogszerű igényeit még nem vesztette el, ámbár azok jelenleg idegen kézen vannak. Ilyen koronaországok gyanánt sorolja fel Dalmátiát, Horvátországot, Szlavoniát, Rámát vagy Boszniát, Szerbiát, Galicziát, Lodomériát, Kumániát, Bulgáriát, Erdélyt, Oláhországot, Moldvát és Besszarábiát. Mint alaptételt emeli ki, hogy mindarra, a mi egyszer kezeinkbe került, fentartjuk igényeinket addig, a míg jogszerű változás nem következik be.

Cziráky⁴ szórul-szóra átveszi Rosenmann utóbbi tételét,

¹ Marczali: *Ungarisches Verfassungsrecht*. Tübingen. 1911. 29 l. Kétségtelen, hogy a régi közjogi írók véleményének ilyen erős kiemelése akkor, a mikor az a mai közjogi tudomány álláspontjával ellenkezik, szerencsésnek semmi esetre sem mondható; de viszont Bernatzik eljárása sem helyes, a ki a Marczali szövegét megcsontítja — kihagyja a fent németül idézett mondatból az «alten» jelzót (165 l.) s így az egész szöveg értelmének megváltoztatásával úgy állítja be a doigot, mint ha a Marczali által közölt vélemény a mai magyar közjogászok véleménye volna. Marczali eljárására nézve v. ö. Polner: *Magyar közjog német nyelven*. Jogállam. XI. évfolyam 1912. 351—352 l., a ki méltán kifogásolja, hogy Marczali a régi magyar közjogi írók véleményét a nélkül idézi, hogy megmondaná, vajon mint új közjogász e nézetet szintén vallja-e?

² I. m. 163., 175. l.

³ Rosenmann: *Staatsrecht des Königreichs Hungarn*. Wien. 1792. 18. és k. l.

⁴ Cziráky: *Conspectus Juris Publici Regni Hungariae ad Annum 1848*. Viennæ 1850. I. kötet, 54. l.

a territorium principale és territorium accessorium-féle megkülönböztetéssel együtt.¹

Hasonló felfogást találunk Virozsilnál is. Szerinte ² a magyar államterület négyféle értelemben vehető s legtágabb, inkább történelmi, mint «statisztikai» értelemben felöleli mindazokat a területeket, a melyek egykor a magyar állam birtokában voltak vagy a szent korona fenhatósága alatt álltak, tekintet nélkül annak jelenlegi birtokállományára. A szent koronához tartozó mellékországok (Nebenländer) gyanánt sorolja fel Dalmátiát, Szerbiát, Boszniát, Bulgáriát, Kumániát, Moldvaországot, Besszarábiát, Galicziát, Lodomériát s végül Erdélyt.³

Ugyanezt a nézetet képviseli a kifejezetten Cziráky nyomán dolgozó Hegedüs ⁴ és Boncz ⁵ is.

Régebbi közjogászaink, a kik a volt mellékországokat a magyar államterület kiegészítő részei gyanánt tekintik, a nemzetközi joggal indokolják ezt az álláspontjukat. Az akkori nemzetközi jog, mint ismeretes, túlnyomóan természetjogi tételeket tartalmazott s a tényleges állapotokra való tekintet nélkül konstruált egy örökérvényű jogrendet. Ez a böleseleti nemzetközi jog részletesen foglalkozik a területszerzés és területvesztés kérdésével is s a mai nemzetközi joggal ellentétben az erőbatalommal teremtett tényleges állapotokat nem ismeri el jogi állapotok gyanánt. Azon a nézeten van, hogy a hódítás ténye még nem biztosítja a «soverainitás jogát» a meghódított terület felett. Ez a jog csak a «jogos» háborút viselő ellenséget illeti meg. Ha az ellenfél makacsul vonakodnék átengedni a «jogos» hódító által elfoglalt területeket, az békeszerződés nélkül is megtarthatja azokat; de a «jogtalan» hódítóra nézve az elfoglalás pusztá ténye nem teremt jogállapotot.⁶ Hogy mikor jogos

¹ I. m. 26. l.

² Virozsil: *Das Staatsrecht des Königreichs Ungarn*. I. kötet. Pest 1865. 143. l.

³ I. m. 145. és k. l.

⁴ Hegedüs Lajos Kandid: *A magyar közjog alapvonalai*: Pest 1872: 42. l.

⁵ Boncz Ferencz: *Magyar államjog*. Budapest 1877. 83. l.

⁶ V. ö. Klüber: *Europäisches Völkerrecht*. II. kiadás. Schaffhausen 1851. 300. és k. l. s az ott közölt irodalom. Továbbá Vattel: *Völkerrecht*. Aus dem Französischen übersetzt von J. Ph. Schulin. Frankfurt und Leipzig.

és mikor jogtalan egy háború s ennek következtében egy terület-szerzés, azt az egyes írók különbözőképen határozzák meg. E kérdés elbírálásánál már észrevehetően közre játszanak az egyes államok conerét viszonyaiból fakadó politikai momentumok is.

A jogos és jogtalan hódítás theoriáján alapszanak régebbi közjogásaink fentebb ismertetett tételei is. Rosenmann szerint: ¹ «Über alles, was einmal mit Recht und Fug in unsere Hände geraten ist, behaupten wir unsere Ansprüche so lang, bis nicht eine rechsgiltige Veränderung vorgehet. Eine solche rechtskräftige Veränderung kann mit gemeinschaftlicher, ausdrücklicher, oder stillschweigender Einwilligung der betreffenden Teile bewirkt werden, nicht aber durch Verjährung; denn diese findet unter freien Nationen nicht statt.» Rosenmann eme soraiiban, melyeket Cziráky csaknem szóról-szóra átvesz, ² teljesen a korabeli nemzetközi jogi írók felfogása tükröződik vissza. E sorokban nem az a lényeges, a mire Bernatzik a fősúlyt helyezi, ³ hogy t. i. szabad népek között nincs helye az elévülésnek, hanem az a tétel, hogy mindarra, a mi jogos uton egyszer hatalmunkba került, fenmarad a jogunk mindaddig, a míg jogszerű változás nem áll be. Ez a főtétel; az már további kérdés, hogy mi a jogos és mi a jogtalan változás s hogy az elévülést el lehet-e ismerni jogos változást előidéző ok gyanánt. Ezt a tételt alkalmazza a német-római birodalomra Mascovius lipesei tanár 1729-ben megjelent munkájában, ⁴ melyet Marczali a magyar közjogi írók forrásának mond, ⁵ Magyarországra nézve pedig Rosenmann, Cziráky, Virozsil és a többiek.

Hogy ezeknek a régi közjogi íróknak a fejtegetései nem állják ki a mai nemzetközi jogi tudomány szempontjából a

1760. 242. és k. l. és Martens: *Einleitung in das positive europäische Völkerrecht*. 1796. 317. és k. l.

¹ I. m. 19. l.

² I. m. 54. l.

³ I. m. 167. és k. l.

⁴ Mascovius: *Principia juris publici Romano-Germanici*. 35. l.

⁵ I. m. 29. l. Mascoviuszt Cziráky idézi. Marczali ez alapon mondja a magyar közjogi írók forrásának, holott kétségtelen, hogy a forrás nem Mascovius, hanem a nemzetközi jognak akkor általánosan elfogadott tételei. Maga Cziráky, mint fentebb láttuk, közvetlenül Rosenmannból merít.

kritikát, az kétségtelen. Az is bizonyos, hogy még saját álláspontjukat sem viszik mindig következetesen keresztül s néha egymásnak ellentmondó tételeket állítanak fel. Így pl. Rosenmann, bár — mint fentebb láttuk — nyomatékosan hangsúlyozza, hogy szabad népek közt nincs helye az elévülésnek,¹ munkájának egy másik helyén² mégis a magyar király már «elévült» jogairól beszél Stájerországra, Nápolyra, Sziléziára, Lausitzra és Alsó-Ausztriára vonatkozólag. Az a feladat tehát nem nehéz, a melyre Bernatzik vállalkozott, hogy ez elavult fejtegetések tarthatatlanságát a mai nemzetközi jogi tudomány szempontjából kimutassa. Az a lekicsinylés azonban, a melylyel a magyar közjogi tudományról általában nyilatkozik, csak akkor volna elfogadható, ha közjogászaink ma is vallanák ezeket az elavult nézeteket. Éppen itt követi el Bernatzik azt a két nagy hibát, a mely szükségképen helytelen eredményekre vezet: 1. Rosenmann és Cziráky álláspontját a mai, és nem az akkori nemzetközi jog alapján bírálja. 2. Abból a hibás feltevésből indul ki, hogy közjogászaink ma is a Rosenmann, Cziráky és Virozsil nézetét vallják.

Ez utóbbi hibaforrás eredménye többek közt az is, hogy Czirákynál egészen alaptalanul ellenmondást vél felfedezni.³ Cziráky szerint a koronázási eskü sohasem kötelezte a királyokat arra, hogy megkötött szerződéseket és jogérvényesen létrejött egyezményeket megszegjenek. A rendeknek sohasem volt a királyi esküről más véleményük, csak olyan, a mely a méltányossággal és a nemzetközi jog egyetemes tanításával megegyezik. Bernatzik szerint Cziráky a nemzetközi jognak tett ezen concessiot megint illusoriussá teszi az által, hogy egyrésztől különböző akaratbeli hibák miatt érvényteleneknek mondja azokat a nemzetközi szerződéseket, a melyekkel Magyarország Besszarábiáról, Podoliáról és Dalmátiáról lemondott, másrésztől jogtalan szerzéseknek mondja a török hódításokat is azzal az indokolással, hogy a török háborúk «jogtalanok» voltak. Holott ez a két tétel teljes összhangban

¹ I. m. 19. l.

² I. m. 27. l.

³ I. m. 166. l.

van egymással. A mai nemzetközi jog egyetemes tanításával semmiesetre sem volna összeegyeztethető, hogy hasonló indokolással érvényteleneknek mondjunk nemzetközi szerződéseket és jogelleneseknek nyilvánítsuk azokat a területszerzéseket, melyek e szerződéseken alapulnak. Cziráky azonban a saját korabeli nemzetközi jogról beszél, a melylyel ez a felfogás nem ellenkezett, hanem teljes összhangban volt. Cziráky azt mondja, a mit a mai közjogászok is vallanak, hogy t. i. a király nincs jogosítva és kötelezve arra, hogy jogérvényesen létrejött egyezményeket az elvesztett mellékországok visszaszerzése érdekében megszegjen; de ez a tétel Czirákynál mégis mást jelent, mint a mai közjogászoknál, mert ő az akkori nemzetközi jog alapján mást tekint jogszerű szerződésnek, mint a mit a tudomány mai állása szerint ni annak tekintünk. Bernatzik ezt a körülményt egészen figyelmen kívül hagyja.

Régebbi közjogászaink ma már elavult fejtegetéseit az akkori nemzetközi jog szempontjából bírálat tárgyává tenni, egészen felesleges. Annak, hogy az akkori nemzetközi jog alapján tényleg jogosulatlanok voltak-e a török háborúk, hogy tényleg érvénytelen volt-e az a szerződés, melylyel Magyarország Besszarábiáról lemondott, vagy lehetett-e elévülteknek mondani a szent koronának Alsó-Ausztriára vagy Lausitzra való igényeit, ma már az élő magyar közjog szempontjából semmi jelentősége sincs. Itt olyan elméletekről van szó, melyek a királyi hitlevél általunk tárgyalandó 3. pontjának kialakulására semmi hatással sem voltak. Ha lettek volna, annak helyes megértése szempontjából még lehetne jelentőségük. Ezek a teoriák azonban csak később merültek fel az irodalomban, már meglevő jogi tételek elméleti magyarázatánál.¹ Ezek ma már nem jelentenek egyebet, mint az illető tételek téves elméletek alapján való helytelen értelmezését, melyeknek csak a magyar közjog irodalomtörténete szempontjából van jelentőségük. Bernatzik tehát mindenképen helytelen úton jár, mikor ezeket az eltemetett teoriákat újból napfényre hozza, hogy harcztot indíthasson ellenük.

¹ Alább látni fogjuk, hogy a kir. hitlevél 3. pontjának létrejövetelénél ezek a teoriák nem játszottak semmi szerepet.

II. Közjogászaink a mellékországokra vonatkozó jogigények tárgyalásánál minden megkülönböztetés nélkül együtt sorolják fel a királyi hitlevél 3. pontját azokkal a tételekkel, melyekben a szent koronának ezekre a tartományokra való jogfentartása kifejezésre jut. Pedig a királyi hitlevél 3. pontjában foglalt rendelkezés egészen más természetű, mint az, hogy a király a mellékországok királyi czimeit ma is viseli, hogy koronázáskor és más ünnepélyes alkalmakkor ezen országok zászlóit és czimereit előtte viszik, hogy ez országok czimerei a magyar állam nagyczimerében befoglaltatnak s hogy a király a volt mellékországok területén fennállott püspökségre ma is nevez ki czimzetes püspököket.

Míg az utóbbiak csak a mult emlékei, a szent koronának a volt hűbéres országokra fennálló történeti igényeit tartják emlékezetben s abból az időből maradtak fenn, a mikor a mellékországok tényleg a szent korona fenhatósága alatt álltak, addig a királyi hitlevél 3. pontja egy a jelenre és a jövőre vonatkozó pozitív intézkedést tartalmaz, mely a mellékországok elvesztése utáni időből ered s melyet épen a mellékországok elvesztése vont maga után.

Közjogászaink szerint a kir. hitlevél 3. pontja a másik négy tétellel együtt azt jelenti, hogy a szent korona a mellékországokról nem mondott le. Ez az állítás sem egészen szabatos. A királyi hitlevél 3. pontjában nem arra kötelezi magát a király, hogy az elvesztett tartományokat visszaszerzi, hanem arra, hogy a már visszafoglalt és az ezután visszafoglalandó tartományokat vissza fogja csatolni a szent koronához. A kir. hitlevél 3. pontjában is jogfentartás van; de egészen más természetű, mint a többi négy tételben. Azok a tartományok jelenlegi birtokosaival, sőt helyesebben mindenkivel szemben, a királyi hitlevél 3. pontja pedig csak az uralkodóval, illetőleg csak Ausztriával szemben emelik ki a szent korona jogigényeit. Míg az előbbi jogfentartás olyan értelemben is általános, hogy nem meghatározott esetre vonatkozik, addig az utóbbi csak arra az esetre szól, ha a volt mellékországok az uralkodó hatalma alá kerülnek vissza. Míg tehát az előbbi generalis, az utóbbi specialis jogfentartás.

De nemcsak ebben a tekintetben különbözik a két jog-

fentartás egymástól, hanem a bennük foglalt igény jogi természetét szempontjából is. Az általános igény a szó igazi értelmében jogi igénynek sem az államjog, sem a nemzetközi jog szempontjából nem mondható, az történeti igény, melynek csak politikai és nem jogi jelentősége van; a kir. hitlevél 3. pontjában pedig egy valóságos jogigény foglaltatik, melynek alapján Magyarországnak joga van a visszafoglalt tartományok visszacsatolását követelni.

Annak, hogy a király a volt mellékországok királyi címzeit jelenleg is viseli, hogy ez országok czimereit és zászlóit koronázás alkalmával és egyéb ünnepélyes alkalmakkor előtte viszik és hogy e czimerek a magyar állam nagyczimerében befoglaltatnak, semmi positiv közjogi tartalma sincs. Ez a három körülmény szorosán összevág, egymást mintegy kiegészíti. Épen ezért nem is egészen helyes, hogy a mellékországokra vonatkozó jogigények tárgyalásánál mint külön momentumokat szokták kiemelni őket. A három tulajdonképen egyet jelent. A király megtartotta a volt mellékországok királyi címzeit, ennek természetes folyománya, hogy ez országok jelvényeit előtte viszik s hogy címereiket az állam czimerébe is bele foglalják.

Mit jelent most már ezeknek a czimereknek a fentartása?

Nyomatékosan hangsúlyoznunk kell, hogy megszűnt, ma már nem létező országok czimereinek viseléséről van szó. Az uralkodó nem a mai Bolgárország vagy a mai Szerbia királyának czimezi magát, hanem annak a régi Bolgárországnak és Szerbiának, a mely, ha területileg teljesen összeesnék is a maival, jogilag mégis más volt. Ez külsőleg nagyon világos kifejezésre jut abban, hogy a király előtt nem a mai, hanem a régi Bolgárország, Szerbia stb. jelvényeit viszik. Ebből következik, hogy a volt mellékországok királyi címze viselésének semmi hatása sincs és nem is lehet e megszűnt országok területén jelenleg létező új államok pl. a mai Bolgárország vagy a mai Románia államjogában. E címeknek tehát positiv tartalma ezen a téren nincs.

De vajjon nincs-e egyéb irányban? A magyar király a volt mellékországok területén fenállott róm. kath. püspökségek czimére jelenleg is nevez ki püspököket. Vajjon nem képezi-e

ez a megszünt országok fejedelmi jogkörének olyan maradványát, a mely a volt mellékországok királyi czimének a keresett positiv közjogi tartalmat megadja? Tisztáznunk kell mindenekelőtt e kinevezési jog lényegét. A magyar király által kinevezett czimzetes püspökök a nándorfejérvári és a tinnini kivételével püspöki felszentelésben nem részesülnek, kineveztetésükkel sem jövedelem, sem hivatali hatalom birtokába nem jutnak; püspöki felszentelésben nem részesülvén, a róm. kath. püspöki karnak nem tagjai, úgy hogy az egyházjog értelmében püspököknek nem is tekinthetők.¹ Rájuk nézve tehát csak pusztá czím adományozásáról van szó.²

A nándorfejérvári és tinnini püspökökre nézve más a helyzet. Ők püspöki felszentelésben részesülvén, tagjai a püspöki karnak. Itt tehát már nem pusztá czím adományozásával állunk szemben, mert ha az illetőknek nincs is egyházmegyénk, ahol a püspöki hatalmat gyakorolhatnák, valóságos püspökök, a kik jogosítva vannak a püspöki ordóval együtt járó hatalom gyakorlására s ezen kívül fel vannak ruházva azokkal a jogokkal is, a melyek a valóságos püspököket a magyar alkotmányjog értelmében illetik meg (főrendiházi tagság). A magyar királynak a nándorfejérvári és a tinnini püspökök kinevezésére való joga tehát nem egyszerű czím adományozás, hanem olyan kormányzati felségjog, melynek a róm. kath. egyház irányában positiv tartalma van.

Az kétségtelen, hogy a magyar királyt, mint a volt mellékországok uralkodóját illeti meg a czimzetes püspökök kinevezésének joga. Ez a kinevezési jog ebből a szempontból a megszünt fejedelmi jogkör maradványa gyanánt tekinthető. Positiv tartalmat azonban a volt mellékországok királyi czimének nem ad. A magyar király által kinevezett czimzetes püspököknek a

¹ E püspökségek a pápai évkönyvben vagy nem szerepelnek a czimzetes püspökségek közt sem vagy mint olyanok jelöltenek meg, melyek már nem adományoztatnak, pl a biduai és a dulmi püspökség. V. ö. *Annuaire pontifical catholique*. 1911. 297. és k. l.

² A főrendiház szervezéséről szóló törvény indokolása szerint: «a czimzetes püspökök sem vagyont nem képviselnek, sem oly működési körrel nem bírnak, a mely az államélet mozzanatait érintené.» *Az 1884—87 évi országgyűlés képviselőházának irományai*. I. kötet, 142. l.

volt mellékországok területén nincs egyházmegyénk, a hol a püspöki hatalmat gyakorolhatnák, kineveztetésük által tehát a magyar király nem gyakorol olyan jogot, melynek a volt mellékországok területére kihatása volna. Erről csak akkor lehetne szó, ha az illető püspökök egyházmegyéi ma is fennállnának s kinevezésük joga — daczára, hogy az egyházmegyék idegen országok területén fekszenek — a magyar királyt illetné meg. Ebben az esetben azzal a jelenséggel állnánk szemben, hogy a magyar király főkegyúri joga, mely egy kormányzati felségjog, túlterjed a magyar szent korona országainak mai területén s a királyi hatalom ebben az egy, bár az államhatalomhoz nem szükségképen tartozó vonatkozásban a volt mellékországok területét is felöleli. Nem tényleg létező egyházmegyék, hanem csak címek adományozásáról van azonban szó, mely címeknek — mint fentebb láttuk — a nándorfejérvári és a tinnini püspökségek kivételével, egyházbizományi jelenségük sincs. E címzetes püspököknek csak a magyar államjogban voltak jogaik: az 1885-iki főrendiházi reformig az összes címzetes püspökök tagjai voltak a főrendiháznak, úgy, hogy e címzetes püspökségek adományozása tulajdonképen csak a főrendiházi tagság adományozását jelentette, mert az volt az egyetlen jogosítvány, mely e címzetes püspökségekkel együtt járt. Az 1885: VII. t.-cz. alapján a nándorfejérvári és a tinnini kivételével a címzetes püspökségeknek ez a közjogi jogosítványuk is megszűnt.¹

A címzetes püspökségek adományozásának joga azt sem jelenti, hogy a magyar királynak kizárólagos joga van e megszűnt egyházmegyék helyreállítására s általában arra, hogy róm. kath. püspökségeket szervezzen a volt mellékországok területén. Ezek között a címzetes püspökségek között vannak olyanok, a melyek mint tényleges püspöki egyházmegyék

¹ A törvényjavaslat eredetileg az összes címzetes püspököket kizárta a főrendiházból. V. ö. az 1884—87. évi országgyűlés képviselőházának irományai I. köt. 134. és k. l. A nándorfejérvári és a tinnini püspök felvétele a főrendiház tagjai közé a főrendiház hármass bizottságának javaslatára történt azzal az indokolással, hogy ők püspökké fel is szenteltetnek s így a többiektől különböző jogállást foglalnak el. V. ö. Az 1884—87. évi országgyűlés főrendiházának irományai II. kötet, 41. l.

már újra szerveztettek s melyeknek episcopus dioecesanus-uk is van. Ilyen pl. a cattaroi és a vegliai püspökség Dalmatiában, a mely mint valóságos püspökség adományoztatik az osztrák császár kijelölése alapján¹ s ámbár mind a kettő Dalmatia elvesztése után hosszú ideig mint címzetes püspökség adományoztatott a magyar király által. Sőt a sebenicói püspökség, melynek szintén van episcopus dioecesanusa, ő felsége által mint címzetes püspökség a legújabb időkben is adományoztatott.² Általában a kath. püspökségek szervezése és betöltése ma a nélkül történik a volt mellékországok területén, hogy arra a magyar királynak bármiféle befolyása volna.³

Megállapíthatjuk tehát, hogy a mellékországok királyi czímének semmi positiv államjogi tartalma sincs. Az államterület kizárólagosságának elvénél fogva lehetetlen, hogy egyidejűleg ugyanazon a területen több egymástól független államhatalom érvényesüljön. A volt mellékországok területe jelenleg nem áll a magyar korona fenhatósága alatt, idegen államok területét teszi s azok kizárólagos hatalmának van alávetve. A magyar királynak, illetőleg a magyar államnak nincs semmi hatalma felettük.

Kérdés azonban még, hogy nincs-e ezeknek a királyi címeknek positiv tartalmuk a nemzetközi jog szempontjából? Nem jelentik-e azt, hogy a magyar államnak jogigénye van a volt mellékországok visszaszerzésére? Ez a jogigény kétféle formában volna construálható: 1. a magánjogi tulajdonjog analogiájára a jogosulatlan birtokossal szemben, a ki a dolgot jogellenesen hatalmában tartja, 2. a visszavásárlási jog analogiájára. Nem igényel bővebb kifejtést, hogy a mai nemzetközi jog ilyen jogigényeket sem az egyik, sem a másik formában nem ismer. A volt mellékországok királyi címzeinek tehát posi-

¹ V. ö. Gumpłowicz: *Das Österreichische Staatsrecht*. III. kiadás. 1907. 243. l. és *Annuaire pontifical catholique*. 1911. 369. l.

² E címzetes püspökségek betöltése tárgyában a szentszékkal folytatott tárgyalásokat részletesen ismerteti Fraknói Vilmos: *A magyar királyi kegyúri jog Szent Istvántól Mária Teréziáig* cz. munkája. Budapest. 1895. 261. és k., 322. és k., 382. és k. l.

³ Így Romániában a jassy-i püspökség és a bukaresti érsekség, Bulgáriában nicopolisi püspökség. V. ö. a fent idézett pápai évkönyv.

tiv tartalmuk sem az államjog, sem a nemzetközi jog szempontjából sincs.

Az a jelentőségük, hogy a történeti összeköttetést emlékezetben tartják Magyarország és volt mellékországai között. Ez az összeköttetés pedig politikai szempontból nem jelentőség nélküli, mert ha a mai nemzetközi jog értelmében nem jelent is jogcímet az elvesztett területek visszafoglalására, politikai természetű igényeket lehet alapítani rájuk. A történelem folyamán gyakran találkozunk ilyen igények érvényesítésével, melyek, ha nem jogigények is, a területfoglalásoknál érvényesülő politikai momentumok között mindig figyelemreméltó szerepet látszottak. Ilyen igényekkel lépett fel pl. Lengyelország feldarabolása alkalmával Mária Terézia Galicziára vonatkozólag s ilyen igények illetik meg a volt mellékországok területére jelenleg is Magyarországot.

Hangsúlyoznunk kell azonban, hogy ezek az igények a történelmi kapeson és nem azon a körülményen alapúlnak, hogy a magyar királyok a volt mellékországok királyi címzeit ma is viselik. A királyi címek viselése és a mellékországokra való igény nem az ok és okozat viszonyában állnak egymással, hanem mind a kettő okozata ugyanannak a közös oknak, t. i. a Magyarország és volt mellékországai között fennállott összeköttetésnek. A mellékországokra való igény független a királyi címek viselésétől s akkor is fennállana, ha az uralkodók a volt mellékországok királyi címzeit nem viselnék is. A történeti összeköttetés emlékezetben tartása a mi esetünkben azoknak a jogigényeknek a szempontjából is fontos, a melyeket a visszafoglalt mellékországok visszacsatolása tárgyában a királyi hitlevél 3. pontja alapján érvényesíthetünk s mely jogigények tárgyalására a következőkben térünk át.¹

¹ Ugyanezen az állásponton van annak a törvényjavaslatnak az indokolása is, melyet ő császári és apostoli királyi felsége souverain jogainak Boszniára és Hercegovinára való kiterjesztése tárgyában terjesztett a magyar miniszterelnök az országgyűlés elé. «Erkölcsei jogosultságot vélek meríthetni még abból az ősi kötelekből is, mely ezeket a tartományokat a magyar szent korona országaihoz fűzte». «Ezek a biztosítékok adják meg a jogcímet, hogy azt a megszállott tartományok viszonyának végleges rendezésénél a birodalmi tanácsban képviselt királyságok és országokkal szemben érvényesítsük.»

III. A királyi hitlevél harmadik pontja a következőképpen szól: «Magyarország és társországainak mindazon részeit és tartozmányait, a melyek már visszaszerezettek s azokat, a melyek Isten segedelmével ezután fognak visszaszereztetni, koronázási eskünk értelmében is, a nevezett országhoz és társországaihoz visszakapcsolandjuk.» Ez az ú. n. visszacsatolási pont legelőször 1687-ben szerepel, mint I. József 7 pontból álló hitlevelének 4. pontja, III. Károlynak az 1715:I. t.-cz.-be iktatott királyi hitlevele óta pedig állandóan a hitlevél 3. pontja.¹

A szövegen 1687 óta annyi változás történt, hogy míg I. József és III. Károly hitlevele a visszakebelezést «a törvények és kiváltságok használatáról és értelméről szóló fentebbi magyarázat szerint» igéri t. i. a mint «azoknak használatát és értelmét a király és a karok közegyezőssel országgyűlésileg megállapították», a későbbi hitlevelek idevonatkozó pontjából ez a clausula hiányzik.²

Képvh. irományok 1906—1910. XXVIII. kötet 424 l. Ugyanezt mondja nagyon szabatosan Réz Mihály is Bosznia visszacsatolására vonatkozólag: «Törökországgal szemben nem hivatkozhatunk mi régi jogainkra, sem a nagyhatalmakkal szemben nem hivatkozhatunk. A mi követelésünk nem nemzetközi jogi, hanem közjogi természetű». *Közjogi tanulmányok.* Budapest, 1914. 194. l. V. ö. még Tihanyi: *Bosznia-Hercegovinát érintő viszonyaink jogi természete.* Magy. Jogászegyleti Értekezések. Új folyam III. kötet. 5 és k. l. — Meg kell még jegyeznünk, hogy nemcsak Magyarországon találkozunk azzal a jelenséggel, hogy az uralkodók elvesztett országok királyi címzeit viselik. Ez a középkorban, sőt sokáig az új korban is általános szokás volt, melyet a francia, az angol és a spanyol államfő egyaránt követett (Palm i. m. 15. l. V. ö. M. Jacques la Cassan Palm által idézett munkáját: *La Recherche des droits du Roi et de la couronne de France.* Paris 1646. 273. l.) A spanyol államfő jelenleg is viseli olyan területek királyi címét, melyeknek nem uralkodója (pl. Kelet- és Nyugat-India királya). Azt, hogy a magyar nemzet a többieknél nagyobb súlyt vet az elvesztett országoknak a királyi czímben való fentartására, az a körülmény magyarázza meg, hogy nálunk a történelmi kapocs emlékezetben tartásának a kir. hitlevél 3. pontján alapuló jogigény következtében nagyobb jelentősége van, mint egyebütt, a hol az legfelebb a visszacsatolási politikai indokául szolgálhat.

¹ L. az 1741: II., 1790: II., 1792: II., 1836: I. és 1867: II. t.-cz.

² Az 1715: III. t.-cz. szerint «Ő királyi szent felsége nem akarja a karokat és rendeket másképp kormányozni s felettük, uralkodni, mint magának Magyarországnak az eddig alkotott vagy jövőre országgyűlésileg megállá-

Az 1687-iki hitlevélnek a visszafoglalt és visszafoglalandó területek visszacsatolására vonatkozó pontja egy régi elvnek új formulázása, mely az államterület nagy részének a török uralom alól való felszabadításával függ össze. Hangsúlyoznunk kell, hogy csak a formulázás új, maga az elv az ország területi integritásának biztosítása nem az. A királyi esküben I. Ferdinánd óta kötelezték magukat az uralkodók arra, hogy «Magyarország határait s a mi ehhez bármi jogon vagy czímen tartozik, el nem idegenítik, se meg nem csonkítják, sőt a mennyire lehet, gyarapítják és kiterjesztik.» A királyi hitleveleknek 1687 előtt is voltak olyan pontjai, melyek az ország területi épségének biztosítását célozták.¹

Az 1687-iki országgyűlés sem tekintette úgy a visszacsatolási pontot, mintha új elvet tartalmazna. Magában a visszacsatolási pontban utalás van az I. Ferdinánd óta lényegében változatlan koronázási esküre, mely utalás szerint a visszafoglalt és visszafoglalandó területek a koronázási eskü értelmében is visszacsatolandók. Sőt az országgyűlés által javaslatba hozott szöveg az 1659:I. t.-cz.-re, illetőleg I. Lipótnak abban foglalt hitlevelére is hivatkozott, mint olyanra, a melyből a visszacsatolás kötelezettsége szintén következik.² Semmi két-

pítandó saját törvényei szerint. 2. §. Mely legkegyelmesebb királyi kijelentésével az ország karait és rendeit eme záradékot illetőleg: «a hogyan a törvények használatát és értelmét a király s a karok közös egyetértéssel országgyűlésileg megállapítani fogják» eléggé biztosítja, bárminek az országtól való elszakítása és a más tartományokéhoz hasonló kormányzás behozása ellen». Lásd a clausulára s az 1715: III. t.-cz. helyes értelmére nézve Apponyi Albert gróf: *Magyar közjog osztrák világításban*. Budapest, 1912. 48. és k. l. és Andrássy Gyula gróf: *A magyar állam fönmaradásának és alkotmányos szabadságának okai*. III. kötet. 1911. 394. és k. l., fejtegetéseit, melyek Turba ide vonatkozó felfogásának *Die Grundlagen der Pragmatischen Sanktion*. I. Ungarn. 1911. 48. és k. l., helytelenségét alaposan kimutatják. V. ö. még e clausulára nézve Bernatzik i. m. 158. és k. l.

¹ II. Ferdinánd (1622: II. t.-cz.), III. Ferdinánd (1638: I. t. cz.) és I. Lipót (1659: I. t.-cz.) tizenhét pontból álló hitlevelének 11., 14. és 15. pontja tartalmaz ilyen természetű rendelkezéseket. Már az utolsó Árpád-házi királynak, III. Endrének koronázási esküje is igéri, hogy a király «egész hatalmával igyekezni fog az országtól elszakasztott részeket ahhoz visszakapcsolni». Cseh János: *A magyar királyok fölavatási esküjök s oklevelök nyomai, az Árpádok alatt*. A Magy. Tudós-Társaság Évkönyvei III. kötet. Buda, 1838. 235. l.

² Turba: i. m. I. kötet. 692. l.

ség tehát, hogy az 1687-iki országgyűlés a visszafoglalt területek visszacsatolását olyan követelménynek tekintette, mely a magyar alkotmányjogból folyik, s azon a nézeten volt, hogy a visszacsatolási pont nem tartalmaz engedélyt vagy vívmányt, hanem csak ünnepélyes megerősítése egy a magyar alkotmányjogban régóta fennálló elvnek, melynek megtartására az akkor uralkodó I. Lipót is ünnepélyesen kötelezettséget vállalt úgy a kir. hitlevélben, mint a koronázási esküben. Ha azonban tényleg így is áll a dolog s az 1687-iki kir. hitlevél nem tartalmaz is új elvet a visszafoglalt területekre nézve, másrésről az is bizonyos, hogy a visszacsatolási pont nem teljesen azonos sem a koronázási esküben, sem a megelőző kir. hitlevelekben foglalt rendelkezésekkel.

A koronázási esküben egy általános természetű ígéret foglaltatik az ország területi épségének biztosítására: az uralkodó arra kötelezi magát, hogy az ország területét el nem idegeníti, se meg nem csonkítja, sőt lehetőség szerint gyarapítani fogja. Az 1687 előtti királyi hitlevelek ezt az általános ígéretet ismétlik meg s e mellett 1. «a lengyelekkel, sziléziaiakkal, morvakkal és osztrákokkal, valamint a stájerekkel, karinthiaiakkal s krajnabeliekkal felmerült határkérdések» rendezésére s a visszaszerzés foganatosítására, 2. Borostyánkő, Kabold, Kőszeg, Fraknó, Kismarton és Szarvkő váraknak tartozandóságaiikkal együtt Magyarországra való visszakebelezésére s végül 3. Lubló vára és a 13 szepesi város visszaváltására és visszacsatolására nézve tesznek ígéretet. A visszacsatolási pont a visszafoglalt és ezután visszafoglalandó területek visszacsatolására vonatkozik, tehát a koronázási esküben és a 1687 előtti hitlevelekben foglalt általános ígérettel szemben különleges ígéretet tartalmaz. Másrésről azonban nem azonos a régebbi hitlevelekben foglalt s a fentebb felsorolt területek visszacsatolására vonatkozó specialis ígérekkel sem; ez utóbbiakkal szemben a visszacsatolási pont általánosabb természetű, mert Magyarországnak és társországainak minden már visszafoglalt vagy ezután visszafoglalandó részeit és tartományait felöleli.

A koronázási esküben foglalt általános ígéret kettőt tartalmaz: 1. az ország határainak sértetlen fentartását, 2. ezek-

nek a határoknak a lehetőség szerint való kiterjesztését. A visszacsatolási pont csak ez utóbbi ígéretet tartalmazza s ezt sem ugyanabban a terjedelemben, mert nem általában a határoknak lehetőség szerint való kiterjesztéséről, hanem csak a régi határok helyreállításáról szól, vagyis a területnagynyújtásnak csak egy meghatározott esetére: a szent korona fenhatósága alatt állott s visszafoglalt területek visszacsatolására vonatkozik.

A visszacsatolási pont szorosán véve nem is tartalmaz ígéretet az elvesztett területek visszafoglalására, hanem csak arra, hogy a már visszafoglalt s az ezután visszafoglalandó területek vissza fognak csatoltni Magyarországhoz. E pont tehát egyetlen egy módon célozza az ország határainak kiterjesztését: a visszafoglalt régi területek visszacsatolása által. A kir. hitlevél 3. pontjában foglalt ígéret csak akkor válik actualissá, ha visszafoglaltatnak olyan területek, a melyek régen a magyar állam fenhatósága alatt állottak. Ezek a területek visszacsatolandók Magyarországhoz, a mi más szavakkal azt jelenti, hogy azok nem csatolhatók az osztrák örökös tartományokhoz, illetőleg nem helyezhetők egy a magyar államhatalomtól idegen államhatalom alá. Az ilyen területek visszacsatolásának kötelezettsége már a koronázási esküből és a megelőző kir. hitlevelekből is következik ugyan; de ezt a határozott formulázást csak az 1687-iki kir. hitlevélben nyerte.

Bernatzik azt mondja,¹ hogy a visszafoglalási, illetőleg visszacsatolási ígéret nem a magyar közjog specialitása, egy vagy más formában minden rendi állam közjogában megtalálható s nem egyéb, mint annak a patrimonialis államfelfogásnak a tagadása, hogy az uralkodó az államterülettel, mint magánjogi dominiumával szabadon rendelkezhetik. A modern monarchiákban többé nem kérdéses, hogy az uralkodó a területet nem idegenítheti el; az alkotmánybiztosító eskünek ez a pontja épen ezért már mindenütt el is tűnt,² csak a magyar közjog tartotta meg egyéb ócskaságokkal egyetemben.

¹ i. m. 162. l.

² Bernatziknak ez az állítása is téves. Belgiumnak 1831-iki (80. §), Görögországnak 1864-iki (43. §) és Romániának 1866-iki (87. §) alkotmánya értelmében az uralkodónak ma is esküvel kell magát köteleznie arra, hogy az ország területi integritását nem sérti meg.

Bernatzik figyelmen kívül hagy egy nagyon fontos momentumot. Ha a területi épség biztosításának a magyar közjogban is csak az volna az értelme, a mi a régi rendi államok közjogában t. i. tiltakozás volna az ellen a patrimoniális felfogás ellen, hogy a fejedelem az ország területével szabadon rendelkezhetik, a magyar közjogban is elveszítette volna minden jelentőségét. Magyarország királya azonban egyszersmind egy idegen állam uralkodója is s így a mellett a lehetőség mellett, hogy az államterülettel, mint magánjogi dominiumával rendelkezik, fenforog az a másik lehetőség is, hogy az ország területi épségét mint Ausztria uralkodója sérti meg. Ez utóbbi lehetőség ma sem enyészett el, ezért nem szűnt meg a jelentősége azoknak a közjogi tételeknek sem, a melyek az államfőtől az ország területi épségének biztosítását kívánják.

Ha Magyarországnak nem volna Ausztriával közös uralkodója, területi épségét semmi veszély sem fenyegetné az államfő részéről, mert a mint Bernatzik nagyon helyesen jegyzi meg, a modern monarchiában az uralkodó a területtel nem rendelkezik szabadon. A magyar közjog az ország területi integritását az államfővel, épen mint Ausztria császárával szemben akarja biztosítani. A területi épség biztosítása tehát a kir. hitlevélben és a koronázási esküben egészen mást jelent, mint a régi rendi államok közjogában; elavult ócskaságnak épen ezért semmi esetre sem mondható.

Midőn I. Lipót diadalmas hadjáratai Budát és az ország nagy részét felszabadították a török uralom alól, szükségessé vált a visszafoglalt területek közjogi helyzetének rendezése: Gr. Kinsky cseh udvari főkancellár és Gr. Königsegg birodalmi alkancellár a természetjogra és főleg Hugo Grotiusra hivatkozással azt az álláspontot képviselték, hogy az uralkodó a visszafoglalt területeket nem köteles előbbi állapotába visszahelyezni, hanem tetszése szerint kormányozhatja azokat.¹

Azok a titkos conferentiák, melyeket a magyar tanácsosok által benyújtott vélemények és kívánságok felett 1687 augusztus havában Bécsben tartottak, szintén azt javasolták az uralkodónak, hogy a visszafoglalt és még visszafoglalandó területekre

¹ Turba i. m. 10—11. l.

nézve semmi kötelező nyilatkozatot ne tegyen, mert Hugo Grotius szerint nem köteles a hódításokat visszaadni a korábbi tulajdonosoknak, a kik azt a háború folytán elveszítették.¹ Maga Eszterházy; az ország nádora is azon a nézeten volt, hogy az uralkodó saját hódításairól van szó, melyeket saját pénzén és saját haderejével szerzett s hogy a visszafoglalt területek, mint Magyarország volt kiegészítő részei csak sok millió kárpótlás fizetése mellett volnának visszakövetelhetők.²

A királynak és tanácsosainak ez a felfogása nyilatkozik az országgyűlést megnyitó trónbeszédben is, melyben kifejti Lipót, hogy joga volna új törvényeket szabni és a diadalmas fegyverekkel szerzeteket a hadijog alapján birtokolni, mind a mellett veleszületett kegyességénél fogva bizonyos feltételek teljesítése esetén fentartja a régi alkotmányt.³

Az országgyűlés ezzel szemben a visszafoglalt területek visszacsatolását kívánja. Az a hitlevéltervezet, melyet az országgyűlés 1687 decz. 7-én nyújtott át az uralkodónak, — mint fentebb láttuk — külön pont gyanánt állapítja meg azt a kötelezettséget, hogy a visszafoglalt és ezután visszafoglalandó területek «a koronázási eskü és az 1659 : I. t.-cz.⁴ értelmében is visszacsatolandók Magyarországhoz». Az uralkodó eleinte vonakodott ehhez hozzájárulni s előbb megkísérelte e pontról való teljes lemondásra bírni rá a magyarokat; csak mikor ez nem sikerült, adatott ki a hitlevél azzal a változtatással, hogy Lipót hitlevelére való hivatkozást törölték a visszacsatolásról szóló 4. pontból s e helyett ide is beiktatták azt a clausulát, mely a törvények és kiváltságok használatának és értelmének a király és a karok által országgyűlésileg leendő megállapítására vonatkozik.⁵ Az országgyűlés szerette volna külön törvénnyel is szabályozni az új szerzemények sorsát; de az uralkodó e tervvel szemben teljesen elutasító álláspontra helyezkedett s nem volt hajlandó többet nyújtani annál, a mit a hitlevél most tárgyalt 4. pontja tartalmazott.⁶

¹ Turba i. m. 17. l.

² Turba i. m. 199. l. és Andrássy i. m. III. kötet 165. és 166. l.

³ Andrássy i. m. 165. l.

⁴ I. Lipót hitlevele.

⁵ Turba i. m. 70—71., 82. és k., 250. l.

⁶ Turba i. m. 84. l.

Ezek a történelmi előzmények nyilvánvalóvá teszik a kir. hitlevél visszacsatolási pontjának helyes értelmét. Az uralkodó ebben a pontban nem arra kötelezi magát, hogy az elvesztett magyar területeket vissza fogja hódítani, ez az ígélet különben is be foglaltatik a koronázási eskü szövegében. Ez a pont kizárólag azt akarja biztosítani, hogy a visszaszerzett régi magyar területek az uralkodó által Magyarországhoz csatoltassanak és ne helyeztessenek idegen államhatalom alá. Ez a pont tehát keletkezése alkalmával sem a patrimonialis felfogás ellen irányult s nem a területnek a fejedelem által való magánjogias elidegenítését akarta megakadályozni, a mint Bernatzik állítja, mert hiszen nem is az uralkodónak az ország tényleges területe felett való rendelkezésére vonatkozik, hanem új szerzemények közjogi sorsát szabályozza s a fejedelemnek olyan intézkedései ellen irányul, melyeknek nem a királyi hatalom patrimonialis felfogása, hanem a hódítás joga szolgáltatva volna az alapot.

Épen így nem lehet azt sem állítani, mintha a visszacsatolási pontban az a természetjogi theoria tükröződnék vissza, mely szerint az egyszer jogosan megszerzett terület jogilag mindaddig az állam területéhez tartozik, míg arról jogszerűen le nem mondott, ha tényleg kiesett volna is az állam hatalma alól. A visszacsatolási pont nem is az elvesztett területekre általában vonatkozik, hanem ezek közül csak azokra, melyeket sikerült az ellenség kezéről visszahódítani.

Bernatzik különösnek tartja, hogy egyes közjogászaink újabban a szent koronának a volt mellékországok területére vonatkozó igényeit harmadik államokkal szemben feladták és csak Ausztriával szemben tartották fenn.¹ Bernatzik állítása ebben a formában téves. A mai magyar közjog Ausztriával szemben sem helyezkedik erre az álláspontra. Senki sem állítja pl. azt, hogy Galícia jogilag a magyar állam területét képezi, pedig Galícia is egy volt mellékország, mely jelenleg Ausztria fenhatósága alatt áll. Bernatzik állítása csak abban a formában felel meg a tényeknek, hogy a szent koronának a mai magyar közjogászok szerint Ausztriával szemben másféle igényei van-

¹ i. m. 163. l.

nak a volt mellékországok területére, mint a többi államokkal szemben. Ennek azonban megvan a maga természetes magyarázata. A szent koronának Ausztria irányában azokon az általános igényeken felül, melyek minden állammal szemben megilletik, a kir. hitlevél 3. pontja alapján specialis igényei is vannak. Fentebb már láttuk, hogy ez a kétféle igény jogi természetét tekintve milyen lényegesen különbözik egymástól. Az az általános igény, a mely a történelmi összeköttetésen alapul, a szó igazi értelmében véve nem is jogigény s a visszacsatolásnak legfeljebb politikai indokául szolgálhat, míg a visszacsatolási pontban valóságos jogigény foglaltatik.

A mai nemzetközi jog idegen államok területének elfoglalására vagy visszaszerzésére irányuló jogokat nem ismer, ilyen jogigényei tehát a magyar államnak sem lehetnek a volt mellékországok területére. Ausztriával szemben fennálló jogigényünk azonban nem ellenkezik a nemzetközi joggal. Nem a nemzetközi jog általános elveiből folyik, hanem abból a specialis nemzetközi jogi viszonyból, mely Magyarország és Ausztria közt van. A két államot a kölcsönös védelem kötelezettsége terheli, A *pragmatica sanctio*, melyből ez a kötelezettség folyik, előírja a kir. hitlevélnek a jövődő koronázások alkalmával leendő kiadását; ezzel a kir. hitlevélben foglalt rendelkezéseket, tehát a visszafoglalt területek visszacsatolásának kötelezettségét is Magyarország és az örökös tartományok közötti jogviszony egyik feltételévé teszi.¹ Tényleg vissza is csatoltattak mindazok a török uralom alól felszabadult területek, a melyek az anyaország vagy a társországok kiegészítő részeit tették. Így legutoljára a volt katonai határőrvidék.² A kir. hitlevél pedig nem tesz különbséget az anyaországi területek és a volt mellékországok területei közt s így semmi kétség, hogy a visszacsatolási kötelezettség ez utóbbiakra nézve is fennáll.

¹ Az igaz, hogy a kir. hitlevél csak az uralkodóra nézve állapít meg kötelezettséget s nem egyszersmind Ausztriára nézve is. A visszacsatolási pont nem is azért válik specialis jogigényünk alapjává Ausztriával szemben, mert a király ma igéri a visszacsatolást, hanem azért, mert a *pragmatica sanctio* az ország «hitleveles és más szabadságainak és előjogainak megtartását» a kölcsönös védelem feltételévé tette.

² V. ö. erre nézve Wertheimer Ede: *Gróf Andrássy Gyula élete és kora* I. kötet. Budapest, 1910. 476. és k. l. és Bernatzik i. m. 178. és k. l.

Teznernek az az állítása, hogy a hitlevél visszacsatolási pontja csak arra az esetre szól, ha az uralkodó kizárólag mint magyar király szerzi vissza az elveszett területeket,¹ nem fogadható el. A dolog épen ellenkezőképen áll. Ez a kötelezettség első sorban, sőt mondhatnók kizárólagosan azokra az estekre vonatkozik, a melyeknél az államfő úgy jár el, mint a két külön állam uralkodója. Mert ha kizárólag mint magyar király, tehát kizárólag mint a magyar állam organuma szerez vissza területeket, azokat nem is csatolhatja máshová, csak Magyarországhoz, úgy, hogy ennek külön hitleveles biztosítása egészen felesleges.²

Tezner álláspontját látszik elfogadni e kérdésben Bernatzik is. Szerinte³ a kir. hitlevél visszacsatolási pontja 1867 óta kiegészíthetetlen ellentétben áll a közös ügyekkel. Az 1867 : XII. t.-cz. szerint a külügy és a hadügy közös, mivel pedig minden új terület szükségképen külföldi s így megszerzése vagy háborút vagy nemzetközi szerződést tételez fel, új területek szerzése az 1867-iki kiegyezés által olyan világosan, a mennyire csak lehet, ki van véve a magyar államnak és a magyar királynak a hatásköréből és az osztrák-magyar monarchiára van átruházva. Ez utóbbinak az uralkodója ugyan az előbbivel azonos; de ténykedésének előfeltételei a két esetben különböznek egymástól. A visszacsatolási pontban olyat ígér a király, a minek teljesítését az 1867 : XII. t.-cz. jogilag lehetlenné tette, mert a királynak ma nincs módjában az osztrák birodalmi gyűlés hozzájárulása nélkül a visszafoglalt területeket Magyarországhoz visszacsatolni.

Bernatzik azt mondja, hogy ez az állapot politikailag mégsem veszélyes, azért, mert a kir. hitlevél kifejezetten a koronázási esküre hivatkozik, ez pedig az abban foglalt ígéretet annyira meggyöngíti, hogy az egész visszacsatolási clausulát gyakorlatilag tulajdonképen hatálytalanná teszi. A koronázási esküben ugyanis a király csak annyiban ígéri a visszacsatolást — helyesebben a határok gyarapítását és kiterjesztését, — a mennyiben lehetséges. Ez alatt pedig — mondja Bernatzik —

¹ Tezner: *Der Kaiser*. Wien, 1909. 269. l.

² V. ö. Buza László: *Államterület és területi fenségjog*. Budapest, 1910. 169—170. l.

³ i. m. 201. és k. l.

természetesen jogi lehetőséget is kell érteni. Jogilag pedig, mióta közös ügyek vannak, ez csak Ausztria hozzájárulásával lehetséges, a mi viszont osztrák törvény nélkül nem történhetik meg.

Bernatziknak ez az állítása több tekintetben téves.

Először is — mint fentebb láttuk — a koronázási esküre való hivatkozásnak nem az az értelme és célja, hogy a hitlevélben foglalt visszacsatolási ígéreteknek megszorító magyarázatot adjon.

Másodszor nem áll, hogy a visszacsatolás osztrák törvény nélkül nem történhetik meg. Az osztrák közjogi irodalomban vitás, hogy a területmódosítást tartalmazó nemzetközi szerződések érvényességéhez szükséges-e a birodalmi gyűlés hozzájárulása. Az 1867 decz. 21-iki alaptörvény, mely által a birodalmi képviselőtről szóló februári pátens módosítottat, 11. §-ában világosan a birodalmigyűlés hatáskörébe utalja ugyan azoknak a nemzetközi szerződéseknek megvizsgálását és jóváhagyását, melyekben területmódosítás foglaltatik; de már az ugyanazon napon kelt másik alaptörvény, mely a kormányzati és végrehajtó hatalom gyakorlásáról szól, a parlament által jóváhagyandó nemzetközi szerződések közül a területmódosítást tartalmazó szerződéseket kihagyja. (6. §.)

Ez nem egyszerű tollhiba, hanem az alkotmány-bizottság jelentéséből kitetszőleg azért történt, hogy a békekötés jogát minden megszorítás nélkül — tehát ha területmódosítást tartalmaz is — az államfő hatáskörébe utalják. Herrnritt épen ezért azt állítja, hogy a területmódosítást tartalmazó nemzetközi szerződések érvényességéhez csak akkor kívánatlik meg a parlament jóváhagyása, ha az nem egy háborút befejező nemzetközi szerződésben foglaltatik.¹ Ulbrich szerint² és Tezner szerint³ viszont minden területmódosítás érvényességéhez szükséges a birodalmigyűlés hozzájárulása.

A kérdés tehát magában az osztrák közjogi irodalomban is vitás. De ha nem tekintjük vitásnak s az Ulbrich-Tezner-

¹ Herrnritt: *Handbuch des österreichischen Verfassungsrechtes*. 1909. 221. és k. l.

² Ulbrich: *Österreichisches Staatsrecht*. 1909. 140. l.

³ Tezner i. m. 158. l

féle álláspontra helyezkedünk is, a visszaszerzett mellékországoknak Magyarországra való visszakebelezéséhez akkor sem szükséges feltétlenül osztrák törvény, mint Bernatzik állítja.

Az nem vitás, hogy az osztrák közjog szerint a békekötés joga az uralkodó hatáskörébe tartozik, az államfő tehát a birodalmi gyűlés megkérdése nélkül állapíthatja meg a béke feltételeit. A békeszerződés érvényességéhez legfeljebb akkor szükséges a birodalmi gyűlés hozzájárulása, ha az alaptörvények fentidézett szakaszaiban foglalt tárgyakra vonatkozólag tartalmaz intézkedéseket. Igaz ugyan, hogy a területmódosítás ezek közé a tárgyak közé tartozik; de ha a békeszerződés értelmében bizonyos területek a magyar szent korona országaihoz csatoltatnak, a birodalmi tanácsban képviselt országok és királyságok területe semmiféle változáson nem megy keresztül s a szerződés az osztrák alaptörvények világos rendelkezései értelmében a császár által érvényesen megköthető s nem szorul a parlament jóváhagyására. Osztrák törvény csak azoknak a területeknek visszacsatolásához szükséges, a melyek ma tényleg Ausztria fenhatósága alatt állanak, mert ezeknek a visszacsatolása a birodalmi tanácsban képviselt országok és királyságok területét módosítaná.

Ezzel szemben az az ellenvetés merülhet fel, hogy Ausztria és Magyarország csak közösen szerezhetnek területeket. Bernatzik tényleg ezen a nézeten is van.¹ Szerinte Adah-Kaleh szigete is, a melyet 1913 május havában egy magyar kormánybiztos vett birtokába, mindaddig közös terület, míg Magyarország és Ausztria közt egy esetleges más irányú megegyezés nem jön létre. Bernatzik szerint sem Magyarország nem módosíthatja a területét Ausztria, sem Ausztria Magyarország hozzájárulása nélkül. Ez az állítás mindenestre alapos indokolást igényel, mert a két állam suverainitásának igen erős megszorítását jelenti. Az államiság egyik fontos kritériuma a területtel való szabad rendelkezés. Ha Magyarország nem állapíthatja meg szabadon, Ausztria hozzájárulása nélkül saját határait, államisága erős csorbát szenved.

Nem igényel bővebb kifejtést, hogy Bernatzik állítása

¹ i. m. 202. l.

abban a formában, mintha Ausztria és Magyarország csak mint egy birodalom szerezhethének területeket, teljében elfogadhatatlan. Ausztria és Magyarország nem egy állam, nincs osztrák-magyar birodalom, tehát birodalmi terület sem. Bernatzik maga is condominiumról beszél, melyet minden új szerzemény alkot addig, míg Ausztria és Magyarország közt másirányú megállapodás nem jön létre.

Arról azonban, hogy két külön állam, a minő Ausztria és Magyarország, még ha kapcsolatban élnek is, csak közösen szerezhessenek területeket, kizárólag akkor lehetne szó, ha mint a souverainitás igen erős korlátozása kifejezetten kimondatnék. Az osztrák-magyar viszonynál pedig ez nem csak *expressis verbis* nincs kimondva, hanem olyan intézkedéseket sem találunk, melyekből erre következtetni lehetne.

Bernatzik szerint a külügy és a hadügy közösségéből folyik, hogy minden újonnan szerzett területnek közösnek kell lennie.¹ A hadügy közösségére nézve azonban ez semmi esetre sem áll. A területszerzés és területátengedés nem tartozik a hadügy körébe, sőt azt sem lehet állítani, hogy a hadügygyel szükségképen össze van kapcsolva, mert az államterület nem csak háborúban, illetőleg háború következtében változhatik; területváltozás béke idejében, minden katonai beavatkozás nélkül is előfordulhat. Az ily módon szerzett terület közösségét pedig semmiestre sem lehet a hadügy közösségére visszavezetni.

Marad tehát a külügyek közössége. Kétségtelen, hogy minden területszerzés külügyi functio, mert hiszen szükségképen az államnak idegen államokhoz való viszonyára vonatkozik. A külügyek közösségéből még sem folyik azonban az újonnan szerzett területek közössége. A külügyek ugyanis Ausztria és Magyarország közt nem egész kiterjedésükben közösek, hanem — mint az 1867: XII. t.-cz. S. §-a mondja — csak azok a külügyek, melyek az Ő felsége uralkodása alatt álló országokat együtt érdeklik.» A területváltozás pedig nem tartozik ezek közé az ügyek közé. Mivel (Boszniát, mint a két állam condominiumat nem tekintve) közös államterület nincs, hanem mind Magyarországnak, mind Ausztriának külön területe van, a terület-

¹ i. m. 201. l.

változás is vagy csak Magyarországot, vagy csak Ausztriát érdekl, a szerint, hogy melyiknek területéről van szó. A terület-változás épen úgy nem közös külügy, mint annak a nemzetközi szerződésnek a megkötése, mely csak az egyik vagy csak a másik állam területére állapít meg rendelkezéseket.

Bernatzik álláspontja egészen tarthatatlan következményekre vezet. Ebből az következnek, hogy Magyarország határainak egy harmadik állammal szemben való bármilyen jelentéktelen rendezése sem történhetnék meg Ausztria hozzájárulása nélkül és viszont s mindazok a területek, melyek a határrendezés következtében mint új területek csatoltatnának a monarchia egyik államához, condominiumot jelentenének mindaddig, míg a kérdés másféle rendezést nem nyer. Másrésztől önmagától felmerül a kérdés, hogy ha a területszerzés közös külügy s az újonnan szerzett terület közös terület, vajon közös külügy-e a területátengedés is s ha igen, miképen lehet megconstruálni az újonnan szerzett területek közösségének analogiájára az átengedett területek közösségét is, a mikor nyilvánvaló, hogy azok vagy csak Magyarországhoz, vagy csak Ausztriához tartoztak.

Az elmondottak alapján megállapíthatjuk tehát, hogy sem a hadügyek, sem a külügyek közösségéből nem folyik szükségképen az újonnan szerzett területek közössége s hogy Bernatzik tétele legalább abban az általánosságban, mely szerint az minden újonnan szerzett területre kiterjed, semmi esetre sem áll.

Kérdés azonban, hogy nem áll-e szűkebb értelemben, t. i. azokra a területekre vonatkozólag, melyeket Ausztria és Magyarország közös erővel és együttesen szerzett? Hogy az együttesen szerzett zsákmány közös legyen, az lehet helyes és méltányos elv, de semmi esetre sem olyan jogszabály, melynek feltétlenül érvényesülnie kell. Mindig a feleknek az illető konkrét esetre kijelentett akarata az irányadó. Az osztrák-magyar összeköttetésre vonatkozólag pedig sem a *pragmatica sanctio*, sem más jogforrás nem mondja ki azt, hogy a közösen szerzett területeknek közöseknek kell lenni.

A *pragmatica sanctio* a közös védelem ügyét szolgálja s épen ezért, mert az unionak első sorban védelmi jellege van,

hiányzik belőle a közösen szerzendő területek sorsának részletes szabályozása. A kérdés mindössze a Magyarországhoz és társországaihoz tartozott területekre nézve van rendezve, a melyek, ha visszaszeresztetnek, a szent koronához csatolandók vissza. Egyéb területekre nézve teljesen hiányzik minden intézkedés, úgy, hogy ha ilyen területek szereztetnek együttes erővel, az illető konkrét esetre külön kell megegyezést létesíteni Magyarország és Ausztria közt.

Nem lehet a visszacsatolási pontban foglalt intézkedésből sem általános elvet vezetni le a jövőendő bekebelezésekre nézve olyan értelemben, hogy a mint a visszafoglalt magyar tartományok Magyarországhoz, akkép a dynastia volt örökös tartományai Ausztriához csatolandók vissza. Mindenekelőtt rá kell mutatnunk arra, hogy a kérdés a maga egész kiterjedésében ezzel még nem volna megoldva, mert elfoglalhatók olyan területek is, melyek sem az egyik, sem a másik kategóriába nem tartoznak s a melyek ezen az alapon sem Magyarországhoz, sem Ausztriához nem csatolhatók. De ez analogiának az örökös tartományokra való alkalmazásához hiányzik is minden pozitív alap.¹ Ez a megoldás kétségkívül méltányos és politikailag indokolható ugyan — mint a hogy a magyar nemzet szerzett is vissza a dynastia számára tartományokat; — de jogi tétel gyanánt nem ismerhető el.

Bernatzik tétele tehát csak azokra az új szerzeményekre fogadható el, melyek nem tartoztak soha sem Magyarországhoz, illetőleg társországaihoz, s ezekre is csak abban a formában, hogy ideiglenesen teszik a két állam condominiumát, t. i. addig, a míg a hovatartozás kérdése külön egyezmény által véglegesen eldöntve nincs.

Az az összeköttetés, mely Magyarország és Ausztria közt femáll, nem érinti a két államnak saját területe felett való szabad rendelkezési jogát. A fentiekben láttuk, hogy az a tétel, mely szerint Magyarország és Ausztria csak közösen szerezhetnek területeket, határozottan téves. Épen így nem fogadható

¹ Ilyen gyanánt nézetünk szerint sem a kölcsönös védelem kötelezettsége, sem a *pragmatica sanctio*ban kimondott feloszthatatlan és szétválaszthatatlan birtoklás nem fogadható el. V. ö. Réz Mihály i. m. 196. l.

el az az álláspont sem, hogy minden területátengedéshez, mely a monarchia egyik államában történik, mind a két állam törvényhozásának hozzájárulása szükséges.

Tezner azzal indokolja ezt az álláspontot,¹ hogy sem Magyarország, sem Ausztria szempontjából nem lehet közönyös, hogy mennyiben befolyásolja a másik állam területének változása a saját politikai helyzetét és a közös védelemre vonatkozó kötelezettség terjedelmét.

Ez a szempont azonban, nézetünk szerint, nem indokolja a két állam souverainitásának azt az erős korlátozását, melyet a Tezner-féle tétel magában foglal. Tezner tétele ellen szól első sorban az a történeti tény, hogy, bár a *pragmatica sanctio* óta az osztrák örökös tartományok területe igen sok változáson ment át, e változásokhoz soha sem kérték ki a magyar törvényhozás hozzájárulását. Másodsor az a körülmény, hogy az 1867. decz. 21-iki osztrák alaptörvények a birodalmi gyűlés hozzájárulását kifejezetten csak azokhoz a nemzetközi szerződésekhez kívánják meg, melyek által a birodalmi tanácsban képviselt országok területe módosul.

Világosan mutatja Tezner álláspontjának helytelenségét az a jelentés, melyet a magyar miniszterelnök 1904 júl. 9-én terjesztett a képviselőház elé Mlinski Ottok szávai szigetnek a kataszterből és a telekkönyvből leendő törlése tárgyában.² E jelentésből kitűnik, hogy a magyar kormány a szerb kormánnyal egyetértve nemzetközi bizottságra akarta bízni a sziget államjogi hovatartozásának eldöntését; de mert a magyar kormány a nemzetközi bizottság működésének megkezdése előtt arra a meggyőződésre jutott, hogy a sziget kétségkívül Szerbiához tartozik, javasolta a szerb igényeknek Magyarország részéről való önkéntes elismerését, a mihez az országgyűlés hozzá is járult.

Ez ügyben tehát a magyar állam önállóan, Ausztria megkérdése és hozzájárulása nélkül rendelkezett. Másrésztől állandó gyakorlat, hogy Ausztria területének határrendezéssel kapcsolatos módosításához nem kérik ki a magyar törvényhozás

¹ i. m. 158. l. V. ö. még Tezner: *Die Volksvertretung*. Wien, 1912. 648. l.

² 1901–1906. *Képv. irományok* 630. szám.

hozzájárulását. Így a Poroszországgal 1868. és 1898-ban kötött ily tárgyú szerződések csak Ausztriában vannak törvénybe iktatva (1869-iki R. G. Bl. No. 97, illetőleg 1902-iki R. G. Bl. No. 130). Legújabban a Szászországgal 1911 decz. 22-én kötött hasonló szerződést szintén csak Ausztriában terjesztették a birodalmi gyűlés elé.¹

Egyetlen egy eset van: Spizza községnek Dalmátiához való csatolása, melyben mind a magyar, mind az osztrák törvényhozás intézkedett.² Nagy hiba volna azonban ezt az esetet úgy tekinteni, mintha a Tezner tételét igazolná. Ehhez a vissza-csatoláshoz azért volt szükséges mind a két törvényhozás hozzájárulása, mert Dalmátiát a magyar közjog jogilag magyar területnek tekinti, tényleg pedig Ausztria fenhatósága alatt áll s így olyan terület megváltozásáról volt szó, melyet legalább jogilag mind a két állam saját területének tekint.³

Az kétségtelen, hogy a *pragmatica sanctio*ból folyó kölcsönös védelem kötelezettsége a két állam mindenkori területére vonatkozik. Épen ezért igaza van Teznernek, hogy ha az egyik állam területe változik, az nem közönyös a másik állam szempontjából sem, sőt könnyen elképzelhető az egyik állam területének olyan megváltozása is, mely a másik állam érdekeivel homlokegyenest ellenkezik. Mind a mellett az a tétel, hogy a területet módosítani csak a másik állam hozzájárulásával lehet, nézetünk szerint nemcsak államjogilag nem indokolható, hanem politikai szempontból is a legnagyobb

¹ Még nincs elintézve. V. ö. Pitamic: *Die parlamentarische Mitwirkung bei Staatsverträgen in Österreich*. 1915 98—99. l. Az 1873 febr. 9-iki Bajorországgal kötött szerződést (1873 R. G., Bl. No. 106) Magyarországon is publicálták ugyan, de csak a hivatalos lapban, illetőleg a *Rendeletek Tárában* (Budapesti Közlöny 1873. évfolyam 171. szám).

² Az 1879: XV. magyar t.-cz. és az 1879 április 15-iki osztrák törvény.

³ Nem hallgathatjuk el, hogy Szilágyi Dezső és Tisza Kálmán beszédeiben, melyeket Spizza községnek Dalmátiához való csatolásáról szóló törvényjavaslat képviselőházi tárgyalása alkalmával tartottak, az a felfogás nyilvánul, hogy «a monarchia határainak változtatásához törvényhozási intézkedésre van szükség» (1878—81-iki *Képviselőházi napló* V. kötet 240—241. l.). Ez a felfogás azonban nem fogadható el, mert az osztrák-magyar monarchia nem állam, nincs területe sem s így államjogi szempontból a monarchia határaitól sem lehet szó.

mértékben veszedelmes. A területváltozás szükségképen érinti mindazokat az államokat, melyek a területében megváltozott állammal nemzetközi szerződéseket kötöttek, ha természetesen nem is olyan mértékben, mint Ausztria és Magyarország egymás közötti viszonyánál. Mégsem jut eszébe senkinek sem azt állítani, hogy egy souverain állam területének megváltoztatásához a vele szerződött összes többi államok hozzájárulása szükséges. A szerződő feleknek legfelebb ahhoz van joguk, hogy a rebus sic stantibus clausula alapján a szerződéstől visszalépjenek.

Nem akarjuk ezzel azt állítani, hogy a rebus sic stantibus clausulát területváltozás esetén Ausztria és Magyarország egymással szemben is alkalmazhatja. Ez semmiesetre sem nyújtana a kérdés megnyugtató megoldását; de ha a monarchia egyik államának területe olyan lényeges változáson megy keresztül, hogy az a másik állam érdekeit sérti, a kérdés megoldása nem is az államjog feladata. Tezner tétele még kevésbé oldaná meg a fenforgó nehézségeket; könnyen elképzelhető, hogy milyen politikai bonyodalmakra vezetne, ha az egyik állam Tezner tétele alapján megtagadná a hozzájárulást a másik állam területének olyan megváltoztatásához, mely az ő sajátos érdekeit sérti.

IV. Az uralkodó a kir. hitlevél 3. pontjában tényleg olyanra kötelezi magát, a mit teljesíteni jogilag nincs módjában. Nem azért nincs módjában, mert a teljesítés, a mint Bernatzik állítja, az osztrák-magyar monarchia hatáskörébe tartozik s így nem vihető keresztül az osztrák birodalmi gyűlés hozzájárulása nélkül, hanem azért, mert a magyar közjog értelmében a területmódosítás a törvényhozás hatáskörébe van utalva s így a visszacsatolás nem történhetik királyi rendelettel, hanem csakis megfelelő magyar törvény alkotásával.

Ez a látszólagos ellenmondás azonban egyrésztől a királyi hatáskör, másrésztől a hitlevél 3. pontja közt azonnal elenyészik, ha tisztába jövünk a kir. hitlevél céljával és jogi természetével.

A kir. hitlevélnek nemcsak az célja, hogy a megkoronázandó uralkodót a királyi hatalom alkotmányoszerű gyakorlására kötelezze. A koronázási eskü kizárólag erre vonatkozik, a kir. hitlevél azonban olyan rendelkezéseket is tartalmaz, a melyek

nem az államfői hatalom alkotmányszerű gyakorlását vannak hivatva biztosítani. A 4. pont a királyválasztás és koronázás jogát biztosítja arra az esetre, ha az ausztriai főhercegek mindkét nemének magvaszakadása bekövetkeznék, az 5. pont pedig arra vonatkozik, hogy «valahányszor jövőben ilyen koronázás Magyarországon országgyűlésileg teljesítendő, a koronás örökös királyok kötelesek lesznek mindannyiszor ezen hitlevélbeli biztosítékok elfogadását előrebocsátani és arra az esküt letenni». Kétségtelen, hogy sem az egyik, sem a másik pont nem állapít meg a megkoronázandó királyra nézve jogi köteletséget. Nem arról van itt szó, hogy a király az államfői hatalom gyakorlásánál a törvények korlátai között maradjon, mert hiszen mind a két pont olyan kérdésre vonatkozik, melyben az intézkedés nemcsak jogilag, hanem tényleg is lehetetlen az államfőre nézve.

A királyválasztás joga az ausztriai főhercegek mindkét nemének magvaszakadása esetén következik be, tehát a megkoronázandó király életében nem lehet actualis, az 5. pont pedig az uralkodó utódaira s nem magára az uralkodóra állapít meg kötelezettséget s így ezt a megkoronázandó királynak szintén nincs módjában teljesíteni.

Ha a királyválasztások alkalmával — tehát 1687 előtt — kiadott hitleveleket nézzük, azt látjuk, hogy azoknak valamennyi rendelkezése a megkoronázandó királyra nézve állapít meg kötelezettséget s valamennyi pontja a királyi hatalom törvényszerű gyakorlását akarja biztosítani. A trónöröklés jogának elfogadásával megváltozik a helyzet. A nemzet már nem tartja elegendőnek, hogy az ország törvényeinek és szokásainak megtartása a hitlevélben csak a megkoronázandó uralkodásának idejére biztositassék, hanem hosszabb időre szóló és állandóbb jellegű biztosítékokat keres. A kir. hitlevél ezután nemcsak azt a célt szolgálja, hogy a királyi hatalom az illető uralkodó által törvényesen gyakoroltassék, hanem azt is, hogy az alkotmánynak azok a sarkalatos tételei, melyekre a nemzet különösen nagy súlyt vet, trónralépésekor minden uralkodó által kifejezetten és ünnepélyesen megerősíttessenek.

A kir. hitlevélben foglalt rendelkezéseknek két csoportját különböztethetjük meg: az elsőbe tartoznak azok, a melyek

csak az alkotmány egyes sarkalatos tételeinek ünnepélyes megerősítései, míg a második csoportba tartozók e mellett azt a további célt is szolgálják, hogy az uralkodót a királyi hatalom alkotmányszerű gyakorlására kötelezzék.

A magyar közjog értelmében a területmódosítás a törvényhozás hatáskörébe van utalva s így az államfő egymagában, az országgyűlés hozzájárulása nélkül a hitlevél 3. pontjában foglalt visszacsatolási kötelezettséget nem teljesítheti. De ebből nem az következik, hogy a visszacsatolási pontnak megszűnt minden jelentősége, mert hiszen az a jelentősége mindenesetre megvan, hogy általa a magyar alkotmányjognak ezt a sarkalatos tételét elismeri és megerősíti minden újonnan trónralépő uralkodó; de e mellett kötelezettséget is állapít meg az illető királyra nézve és pedig nemcsak morális, hanem jogi kötelezettséget. Ha az államfő az országgyűlés hozzájárulásához van is kötve e kérdésben, mint a törvényhozás egyik tényezőjének neki is feltétlenül közre kell működnie a visszafoglalt területek visszacsatolásánál. A visszacsatolás az ő akarata és közreműködése nélkül nem történhetik meg. A királyi hitlevél 3. pontja épen ennek a közreműködésnek jogi kötelezettségét állapítja meg.

